

Merjük gyermekeinket gondolkodásra ösztönözni!

Miért fontos a kritikai gondolkodás? „Hosszú távon [...] demokratikus állampolgárságra nevel, a személyes identitás egészséges fejlődését és autonóm egyéniség kialakulását segíti, miközben fejleszti a tanulói interkulturális kompetenciát, amely a jövő embere számára a globalizálódó emberi világban működő interperszonális kapcsolatokban nélkülözhetetlen” (104. o.) – kapjuk meg a választ Fábíán Gyöngytől, a Pannon Egyetem oktatójától Kritikai gondolkodás az osztályteremben című könyvében. A kötet 2014-ben, a Gondolat Kiadó gondozásában jelent meg, rámutatva modern világunk aktuális problémáira és azok megoldási lehetőségeire.

A globalizálódó világ mint a jelen kihívása – ezt a problémakört veti fel a szerző munkájának első fejezetében, és fogalmazza meg a kérdést: miként éli át az egyén mindezt lelkileg, hogyan tud megbirkózni az akadályokkal? Fontos szerephez jut az egyén önállósága, ezáltal jelenik meg az autonómia fogalma, aminek hangsúlyozásához a szerző Phil Benson gondolatait hívja segítségül. Szembeállítja a formális oktatást az egész életen át tartó tanulással: utóbbi a globalizálódó világ egyik elvárásának tekinthető. De miként függ össze az autonómiára való törekvés az oktatással? E kettő kapcsolatára az autonómia – a szerző által legfontosabbnak tekintett – jellemzője mutat rá, ami nem más, mint „az a tanuló által folytatott küzdelem, amelynek során önmaga fejleszti ki saját eszközeit saját tanulásának elősegítésére, önmaga fedezi fel a kulturális alternatívákat, és önmaga ébred rá saját választható lehetőségeire” (18. o.). Erre építve teszi fel a későbbiekben a kérdést, hogy pedagógusként, szülőként, tanulóként mit tehetünk azért, hogy megálljuk helyünket a 21. században. Benson mellett Alastair Pennycook autonómiáról vallott nézetein keresztül hangsúlyozza az egyén önállóságát, és hozza az olvasóhoz még közelebb az oktatás és az autonómia kérdését. Mint ahogy az éremnek is két oldala van, úgy az autonómiának is: azért,

hogy Fábíán Gyöngyi lehetővé tegye az olvasó számára a lehető legobjektívabb perspektívát, rámutat – Barbara Schmenk munkájának segítségével – az autonómia negatív oldalára is.

A felvezetőként szolgáló gondolatsor után a szerző a kritikai gondolkodás körül kialakult fogalmi problémákat vizsgálja, ahol rávilágít a nem kritikus gondolkodás mikéntjére, és felhívja a figyelmet a 'kritizálás', a 'kritika' és a 'kritikai' fogalmainak különbségére, majd felvázolja az utat, ami a kritikai gondolkodástól a kritikai gondolkodóig vezet. A kritikai gondolkodó fogalmából kiindulva pedig fókuszatosan feltárul előttünk az interkulturális gondolkodó személye. Ahhoz, hogy kritikai gondolkodóvá váljunk, ismernünk kell a gondolkodás folyamatát. Ebben nyújtanak számunkra segítséget a Suhajda Edit és Molnár László által meghatározott, a gondolkodást fázisokra felosztó szerkezeti egységek, valamint Bloom taxonómiája. Fábíán Gyöngyi Robert Fisher munkáját említve biztatja a ma tanárát a megszerzett ismeretek megkérdőjelezésére bátorító tanári szerepviselkedésre. Az említett munka a kritikai gondolkodásra való nevelésre irányul, és kiemeli a tanár szerepét az oktatásban. A szerző emellett hangsúlyozza a Reading and Writing for Critical Thinking, a The Critical Thinking Community, valamint a California Critical

Thinking Disposition Inventory oktatásra irányuló törekvéseit.

A kritikai gondolkodás problematikáját továbbgondolva mutat rá a szerző az iskolai oktatás kereteire és lehetőségeire. Egyre gyakrabban találkozunk a kompetencia fogalmával, például az anyanyelvi, idegen nyelvi, matematikai, természettudományi, technológiai, digitális, személyközi, interkulturális, állampolgári, vállalkozói és kulturális kompetenciával. Közvetett módon mindezek a tanulói autonómia megvalósulását segítik elő, miközben nem kis mértékben jelen van bennük a kritikai gondolkodás is. Nagyon fontos a kritikai gondolkodást támogató oktatási kulturális környezet, aminek fontosságára Hofstede kutatásai segítségével mutat rá. Bepillantást nyerhetünk Hofstede osztálytermi kritikai gondolkodást érintő vizsgálataiba, aki a kollektívizmus és individualizmus előnyeiről és hátrányairól szól az oktatásban, és kiemeli a tanórai kérdések fontosságát mind a diák, mind a tanár részéről.

Fábián az idegennyelv-órai kritikai gondolkodás kapcsán vázolja fel röviden Ungvári Lászlóné Újvári Andrea angol tankönyvcsaládot vizsgáló kutatási eredményeit, mely a tankönyvekben foglalt tananyag feldolgozottságának módjaira irányul a gondolkodási készségek fejlesztését illetően. Ungvári hangsúlyozza a pedagógusok felelősségét a tanulói gondolkodás fejlesztése tekintetében. Richard Paul amerikai felsőoktatási környezetben végzett kutatásainak rövid ismertetését követően kerül sor a szerzői munka gyakorlati részének feltárására, amely egy, a tanárjelöltek és már pedagógusként dolgo-

zó tanárok körében megvalósult empirikus kutatás. A kutatás célja, hogy feltérképezze, a pedagógusok miként alkalmazzák a kritikai gondolkodást saját ismeretszerző tevékenységeik során. Fábián Gyöngyi és munkatársai számára Ungvári kutatá-

sa szolgált motivációként: a kritikai gondolkodás terén jelentkező tanári szerep és feladatkör. A vizsgálat eredményeihez a tanárjelöltek és pedagógusok által írt esszék segítettek hozzá a szerzőt és munkatársait. A tanárjelöltek és a pedagógusok feladata egy-egy oktatási intézmény működésének megfigyelése volt (pl. vezetés, klíma, döntéshozatal, kommunikációs struktúra). Az e témában született

esszéket elemzik a szerző és munkatársai a következő kérdések mentén: Az iskolai szervezet mely dimenzióját veszi alapul az esszéíró? Támaszkodik-e a munka szakirodalmi ismeretekre? Milyen módon mutatja be a választott vizsgálati területet? Milyen adatgyűjtési technikát alkalmaz a szervezet megismerésére? Hogyan veti össze a szakirodalom által megfogalmazott ismereteket a tapasztaltakkal? Alkot-e egyéni ítéletet az eredmények alapján? E kérdések segítségével fogalmazzák meg azokat a következtetéseket, amelyekre a kutatási célt szem előtt tartva jutottak, és diagramok segítségével ábrázolják az írásművekben jelentkező gondolkodási mintázatokat. A kutatás hozadéka, hogy a „bemutatott mintázatok alapot képezhetnek olyan kritériumrendszer és szten-derdek kialakításához is, amelyek az írásművekben megjelenő kritikai gondolkodás értékelésében alkalmazhatóak, valamint támaszt nyújtanak az új tudás konstrukciós folyamatának megfigyelésében” (98. o.).

A szerző végezetül összefoglalja a kritikai gondolkodás erőnyeit, veszélyeit és hasznát. Kiemeli a kritikai gondolkodás fejlesztésének hatékony lehetőségét az idegen nyelvek oktatásában, és felveti a problémát, miszerint a kritikai gondolkodás nem minden helyzetben nyújthat ideális megoldást a 21. században jelentkező problémákra. Mint írja, „a kritikai gondolkodás fogalma és a fogalom szerkezete körül még sok kérdés tisztázatlan” (100. o.), így az olvasó előtt nyitva hagyja a kritikai gondolkodás kérdését, ösztönzést adva ezáltal a további kutatásokhoz.

Fábián Gyöngyi a tárgyalt témát szakszerű nyelvezettel közvetíti az olvasó felé, fokozatosan felépítve és megnyitva a kérdéskört. A téma továbbgondolásához és az abban való elmélyülésben nagy segítséget

nyújthatnak a fejezetekben lévő hivatkozások, a táblázatok, a grafikonok pedig szemléletessé teszik mindezt. A kötetet azoknak a pedagógusoknak, nevelőknek, szülőknek ajánlom, akik diákjaik és gyermekeik számára segítséget szeretnének nyújtani a jövő nehézségeinek, akadályainak leküzdéséhez.

Fábián Gyöngyi (2014): *Kritikai gondolkodás az osztályteremben*. Gondolat Kiadó, Budapest. 110 o.

Szerdi Ilona

Selye János Egyetem, Tanárképző Kar,
Magyar Nyelv és Irodalom Doktori Iskola